

Данте Аліг'єрі

Божественна комедія

Пекло

Пісня перша

1 На півшляху свого земного світу
Я трапив у похмурий ліс густий,
Бо стежку втратив, млою оповиту.

4 О, де візьму снаги розповіді
Про ліс листатий цей, суворий, дикий,
Бо жах від згадки почина рости!

7 Над смерть страшну гіркіший він, великий, —
Але за благо те, що там знайшов,
Повім про все, що в пам'ять взяв навіки.

10 Недобре тямлю, як постав цей схов,
Бо сонність так оволоділа мною,
Що з певної дороги я зійшов.

13 Я опинивсь під пагорба стіною,
Яким кінчався неширокий діл,
Де острах ліг на серце пеленою.

16 Я вгору глянув і побачив схил,

Вже убраний у сонячне проміння,
Що надає людині свіжих сил.

19 Тоді помалу уляглось тремтіння,
Що не давало спокою мені
Всю ніч, коли блукав між страховиння.

22 Як той, хто у задишці голосній
На сушу вийшов, піною укритий,
І озирає вири навісні, —

25 Так і мій дух, не скінчивши летіти,
Зирнув назад і стежку оглядав,
Яка не дозволя нікому жити.

28 Тут я собі спочити трохи дав
І вирушив на гору незнайому,
А за опору нижчу ногу мав.

31 І от, коли вже йшов я по підйому,
Збіг леопард, моторний та верткий,
І шерсть рябіла плямами на ньому.

34 Моїх очей він не злякавсь, дерзкий,
І, заступивши шлях, став на сторожі,
І я подавсь униз, у діл низький.

37 А йшли хвилини ранішні, пригожі,

І сонце сходило з тим почтом зір,
Що з ним спажнули, як Любові Божій.

4 °Схотілося у рух оздобить шир.
І дух надія звабила рожева,
Що скоро зникне цей плямистий звір.

43 Пора буяла навкруги квітнева,
Та я не вчув нічого, тільки ляк
Од вигляду уже близького лева.

46 І так, здалось, на мене йшов хижак,
Наїжившись, страшенно зголоднівши,
Що рух повітря вмить, здалось, заляк.

49 Ще вийшла люта й зла вовчиця вивши, —
Її неутоленна худорба
Примушує людей конать збіднівши.

52 В очах її така була злоба,
Таке палало полум'я гаряче,
Що з страху шлях згубив я до горба.

55 І наче той, хто дивиться найпаче,
Куди б скарби багаті примостить,
А, їх утративши, — в розпуці плаче,

58 Такий був я, бо твар мене щомить,

Встріч ідучи, помалу відсувала
Туди, де сяйво сонця не звучить.

61 Коли ж моя нога на діл ставала,
Явився хтось, у кого зір потух,
Мовчанка ж довга голос відібрала.

64 В безлюдді я його побачив рух.
«Врятуй! — була мольба моя єдина, —
Байдуже, чи людина ти, чи дух!»

67 Він мовив: «Не людина; був людина;
В Ломбардії мій батько оселився,
У Мантуї — моя там батьківщина.

70 Во время Юлія я народивсь, Хоч
пізно; жив я в Августовім Римі,
Коли ще лжебогам народ моливсь.

73 Я був поет, пісні складав любимі,
Як славний син Анхізів з Трої втік,
А Іліон упав в огні та димі.

76 Та чом вертаєш і в журбі поник?
Чого не йдеш на горб, де корениться
Солодке джерело чудесних рік?»

79 «Чи не Віргілій ти, чи не криниця

Широкоплинних мовних вод ясних? —
Спитав я й став, щоб в шані поклониться, —

82 О світло й честь усіх співців земних,
Ти зваж на захват мій, на шанування
Твоїх безсмертних творів видатних.

85 Ти вчитель мій, моє уґрунтування,
У тебе я знайшов на все життя
Той гарний стиль, що дав мені визнання.

88 Ти бачиш твар, що втік од неї я?
Рятуй мене ти, мудрецю славетний,
Бо в серці й жилах кров тремтить моя».

91 «Хай буде інший шлях тобі прикметний, —
Він одповів на жалісні слова, —
Щоб ти мерщій покинув діл цей шпетний.

94 Повз твар, яка, голодна, завива,
Не прослизне і найспритніший дока:
Хто мимо йде, усіх вона вбива.

97 Лиха вона з природи та жорстока;
Наївшись, голоднішою стає
Й ненатлого не насищає ока.

100 Із звірами відгулює своє

Без міри; та надія на Хорта є,
Що він цю твар таки, нарешті, вб'є.

103 Про нього скажуть: скарбів не ковтає,
В любові, мудрості й чесноті зріс.
І ґрунт між Фельтро й Фельтро доглядає.

106 Він за Італію зведе свій спис, —
Заради ж неї дівчина Камілла
І Евріал умерли, й Турн, і Ніс.

109 І як би не тікала твар немила,
Він в Пекло зажене її, на дно,
Звідкіль її жадоба приманила,

112 А звідсіля, — надумав я одно, —
Я поведу тебе, де залягають
Місця, які я взнав уже давно.

115 Почуєш ти, як в розпачі благають
Там духи з зойком та з ламанням рук,
Повторну смерть на себе накликають.

118 Побачиш тих, хто між вогненних мук
Таємно тішиться у сподіванні
Колись піднестись до блаженних лук.

121 А схочеш в висі злинути останні, —

Душі, достойнішій за мене, здам
До ніжних рук тебе при розставанні.

124 Бо той, хто звіку владарює там,
Мене, що бився у ворожій раті,
Й тих, хто зі мною, не пуска й до брам.

127 А в тронній владаря світів палаті
Усе пристойне пишному кошу.
Щасливий той, хто буде там на святі!»

130 І я йому: «Поете, я прошу,
Ім'ям Христа, якого ти не відав, Все
зло й все гірше хай тут полишу,

133 Ти ж покажи усе, про що повідав:
Хай браму бачу я з Петром святим
І тих, хто в муках та скорботі знидів».

136 І рушив він, а я — слідом за ним.

Пісня друга

1 День одійшов; з натовленої спини
Всього живого тягарі земні
Тьма поскидала; тільки я, єдиний,

4 Все готувавсь до мужньої борні
З трудною стежкою з нестерпним жалем;
Та вірна пам'ять сил додасть мені.

7 О музи, хай ваш хист сіяє палом,
О думко, що я бачив, запиши
І передай навік людським скрижальям.

10 І я: «Поете, спершу ти ріши,
Якщо ти хочеш скрізь мене проводить,
Чи доблесть є на те в моїй душі?

13 Співав ти: батько Сільвіїв зіходить
Ще тлінний та минуций в світ тривкий,
Зберігши чуйність, що в живому бродить.

16 Коли ж противник всяких зол палкий
Був добрий з ним, передбачавши славу
Його діянь, і хто він, і який,

19 То мудрий відзнача його по праву:
Обранець неба вишнього добра,
Рим породив він та його державу,

22 А той же й та (це істина стара)
Засновані, щоб стать святим престолом
Наступникам апостола Петра.

25 Ця путь, розцвіченим твоїм глаголом
Прославлена, причиною в віках
Була його звитязі й папським столам.

28 Сосуд обрання теж у цих полях
Пізніше був, щоб дати підпору вірі,
Яка спасіння відкриває шлях.

31 А я чого піду? Хто пустить в мирі?
Ніякий не Еней, не Павел я,
На цю я честь не варт ні в якій мірі.

34 Коли ж спуститись знаджує земля,
То чи не здасться спуск мій божевіллям, —
Для мудреця ясніша мисль моя».

37 Мов той, хто раптом виниклим зусиллям
Занедбує намічені діла
Й прощається з готовим вже справиллям,

40 Вчинив і я: де схил чорнила мла,
У думці справа та пішла вся прахом,
Що з запалом розпочалась була.

43 «Я бачу у словах, повитих жахом, —
Сказала тіль, вся — благородний чар, —
Що ти в душі пройнявсь побожним страхом.

46 Він обсипа людину, мов той жар,
Примушуючи подвигу зректися,
Як мур уявлений спиняє твар.

49 Щоб міг від остраху ти відмогтися,
Скажу, чом став твоїм я ватажком,
Щоб знав, коли в мені жалі знялися.

52 Був з тими я, хто між добром і злом,
Як пані кликнула щонайгарніша,
І їй скоривсь я серцем і умом.

55 І от до мене над зорю ясніша
Звернула очі й голос чарівний;
Лиш в ангелів розмова лагідніша:

58 «О мантуанська чемна душе, чий
На цілу землю розголос лунає
Й лунатиме, аж поки світ живий.

61 Мій друг, що дружби з долею не має,
На прикрому безлюдному горбі
Дорогу втратив і в страху вмирає.

64 Боюсь, щоб не накоїв зла собі,
Щоб з поміччю, бува, не опізнитись, —
За нього, чула, й небо у журбі.

67 Иди, щоб там найшвидше опинитись
І мудрим словом стань його втішати;
Мені з турбот допоможи звільнитись.

70 Я — Беатріче, я кажу рушати,
Прийшла я з місць, куди вернутись хочу,
Любов мені звеліла це сказати.

73 Я піднесу тобі хвалу пророчу,
Як стану перед Господом святим».
Замовкла, й мову я почав урочу:

76 «О пані благосна, єдина, з ким
Наш людський рід всі перевищив твори,
Які під небом зібрані низьким!

79 Так уподобав я наказ твій скорий,
Що, все здійснивши б, думав, що не встиг, —
І зайвими були б його повтори.

82 Але скажи, це хто тобі поміг
У глиб землі без остраху пускатись,
Звідкіль усяк тікав би скільки міг».

85 «Щоб міг за словом довго не шукатись, —
Сказала, — стисло відповім одне,
Чом не боюся я сюди спускатись.

88 Того боятись треба, головне,
Що позбавля когось життя й спокою, —
Все ж інше анікому не страшне.

91 Ласкавий Бог створив мене такою,
Що ваша скорб повз мене промина,
Що я — поза пожежею яркою.

94 Та в небі благородна є жона;
Того жалівши, хто підпав блуканням,
Вмолила Вишнього Суддю вона,

97 Звернулась до Лючії із благанням,
Сказавши: «На людину ту малу
Ти зглянься й огорни її сіянням».

100 Знайшла мене Лючія, ворог злу,
Де ми сиділи з древньою Рахіллою,
Й сказала: «Справжню Богові хвалу

103 Знось, Беатріче, і зарадь зусиллю
Того, хто любить так, що став на згин,
Піднявшись вище над людською цвіллю!

106 Чи ти не чуєш, як там стогне він?
Чи ти не бачиш, як зо смертю б'ється
Між хвиль, грізніших од морських пучин?»

109 Ніхто на світі палко так не рветься
До радості і не тікає бід,
Як я, зачувши, як те слово ллється.

112 Прийшла звідтіль, де сяє небозвід
Я, пісні ввірившись твоїй урочій,
Яка вславля тебе й слухацький рід».

115 Сказавши так, звела на мене очі,
Де сльози струменіли в чистоті,
І я стежки знайшов якнайкоротші.

118 Прибув до тебе на прохання ті
І врятував од звіра, що з'явився
Тобі на цій великій висоті.

121 Та що тобі? Чого, чого спинився?
Чого на серці підлий страх тяжкий?
Чого в тобі сміливий дух смутився?

124 І це тоді, коли святі жінки
У небі втрюх клопочуться про тебе,
Я ж блага обіцяю дар такий?»

127 Мов квіт, в нічному морозі, як в погребі,
Побитий, похиляє вниз чоло
Й знов оживає у ранковім небі,

130 Так я відчув, що стомлення сплигло,
І вигукнув із серцем посмутнілим,
Мов той, до кого звільнення прийшло:

133 «О преблага, з якою став я смілим,
І гречний ти, що зразу ж поспішив
І підійшов до мене з словом милим,

136 Ти так мені бажання прищепив
Рушати краєм тим жахним, немирним,
Що до своїх вернувсь я перших слів.

139 Іди ж, пойнятий захватом надмірним,
Ти — проводир, ти — пан, учитель — ти».
Сказав я й слідом за поетом мирним

142 Ступив на шлях лісистий і крутий.

Пісня третя

1 «Крізь мене йдуть до міста мук найтяжчих,
Крізь мене йдуть до мучень і заков,
Крізь мене йдуть між поколінь пропавших.

4 Суд правий вів творця моїх будов:
Звели мене Могуття, що все родить,
Найвища Мудрість і Першолюбов.

7 Лиш після мене світ став брами зводить.
Ніщо не вічне, я ж на всі віки.
Лишайте сподівання всі, хто входить».

10 Із чорних літер напис я такий
Побачив на вершку хмурної брами
Й сказав: «Учителю, о жах який!»

13 І він, немов господар над думками:
«Лишатись легкодухість має тут,
І має вмерти дроз перед страхами.

16 Як обіцяв я, ми прийшли в той кут,
Де скорбні тіні можеш ти уздріти,
Що розуму збулись блаженних пут».

19 Він руку дав мені, і я зогрітий
Був усміхом спокійного лица, —
Й повів у глиб, у таїну повитий.

22 Такі зітхання й лемент без кінця
Почулись у беззор'яннім склепінні,
Що струмом сліз облився раптом я.

25 Усі наріччя, мови старовинні,
Репетувань і ремствувань слова
У плесках рук, у вигуках, хрипінні, —

28 Зливались в гамір, що завжди трива
У цьому місці, крутячись всечасно,
Немов пісок, що вихор порива.

31 Мені тоді зробилося так жасно,
Що мовив: «Волю ти мою вволи,
Скажи, хто мучиться отак злощасно?»

34 І він: «На животіння це прийшли
Ті, що зірок, мізерні, не хапали,
Жили собі без гани, без хвали.

37 А поряд — ангели, що з висі впали
Ті, недостойні, і не вороги,
Й не слуги Божі, лиш за себе дбали,

40 Щоб вигляд не темнився дорогий,
Їх з неба гнано, пекло ж браму стисло,
Щоб гріх не вихваляв свої борги».

43 І я: «Учителю, що там нависло
Й над нами закутило круговерть?»
Він одповів: «Про це скажу я стисло:

46 Вони вже не надіються на смерть
І так ненавидять роки пропалі,
Що чорні заздрощі їх повнять вщерть.

49 Ніхто за них не згадує в печалі,
І Ласка, й Суд їх зневажають так,
Що й ти не говори, поглянь і — далі!»

52 Я, зиркнувши, побачив: в небі знак
Летів, кружляючи, і зупиниться,
Як видалось мені, не міг ніяк.

55 За ним така неслася плетениця
Померлих душ, що я й не уявляв,
Як стільки встигло смерті причаститься.

58 По тому, як вже декого впізнав,
Побачив я того з нероб неплідних,
Хто зрікся, страхопуд, великих справ.

61 Я зразу ж зрозумів, що бачу бідних
Перед собою неярких нікчем,
І Богу, й ворогам його огидних.

64 Вони, з яких ніхто не жив живцем,
Тут прудко бігли, всі в укусах, голі,
Над ними ж — оси й гедзі тьмою тем.

67 Поривши лиця, кров стікала доли,
Усуміш із слізьми на ґрунт масний,
Де жовті черви кублились поволі.

70 Поглянув далі, й натовп голосний
Побачив я край буйного потоку
Й спитав: «Учителю, ти поясни,

73 Щоб знав я, чом вони із цього боку
На той всі прагнуть перейти мерщій,
Як бачу, хоч у тьмі й не видно оку».

76 І він мені: «Одвіт почувеш мій,
Коли зупинимо свої ми кроки
На Ахероновій косі журній».

79 Стараючись не завдавать мороки
І волю дати боячись словам,
Я мовчки йшов на край ріки широкий.

82 І човен ми побачили, а там
Почварний дід, роззявивши пащеку,
Горлав: «Ой горе, злобні душі, вам!

85 Вже годі мріять про зорю далеку,
Я тут, з човном, щоб вас перевезти
У вічний морок, в холоднечу, в спеку!

88 А ти, живий, од мертвих геть коти
Назад, де скоро вже розквітне травень! —
Та, бачивши, що я не хочу йти,

91 Додав таке: — Ти краще іншу гавань
І легший човен зразу обирай;
Моє судно важке тобі для плавань».

94 І вождь йому: «Хароне, не займай!
Так хочуть там, де все зробити можуть
Чого захочуть. Так що не чіпай».

97 І перестав тоді мене тривожить
Кудлай-човняр з мертвотного багна,
Що міг з очей зірниць сяйні множить.

100 І квола згряя голих душ, смутна,
Почувши заклик той гучний і строгий,
Зі скреготом зубів, як навісна,

103 Взялась клясти — і Бога, й рід убогий,
І давнє покоління, й молоде,
І час родин, і матерів пологи.

106 Та, плачучи, встелила вся, хто де,
Проклятий берег зливою з хмарини, —
Він всіх, хто Бога не боїться, жде.

109 Харон, злий дух з очима — як жарини,
Розпалюючи погляд, купчив гурт:
Всіх гнав, веслом загайним міряв спини.

112 Як лист злітає восени до бурт
За першим другий, поки на галуззі
Останній не загляне в самий нурт, —

115 Адамове так плем'я в шумній тузі
Одне за одним збилось у човні,
Мов птаство, скупчене в сильці, у крузі.

118 Поки пливли по чорній струмині,
Хапаючись зійти на той бік темний,
На цьому знову з'юрмились квапні.

121 «Мій сину, — проказав учитель чемний, —
З усіх країн, хто в Божім гніві вмер,
Збираються на берег цей підземний,

124 Щоб поспішать заріччям до печер, —
Їх так острожить правосуддя Боже,
Що страх стає бажанням відтепер,

127 А добра тут душа пройти не може,
І що в Харона грізний був привіт,
То сам збагни, з чим слово його схоже».

130 Він закінчив, і враз похмурий світ
Так задривав, що навіть перед сконом
Мене од страху кидатиме в піт.

133 В плачливім краї знявся вихор гоном,
Пустельний діл скорботи спалахнув
В моєму серці відсвітом червоним,

136 І впав я, наче той, хто вмить заснув.

Пісня четверта

1 Мій раптом перервався сон глибокий,
Бо грім оглушливий я враз почув
І встав, немов ударений під боки,

4 І все спочилим оком озирнув,
На ноги звівшись, подививсь уважно,
Щоб добре зрозуміти, де я був.

7 Стояв на стежці я, що неосяжно
Збігала вниз, в те урвище сумне,
Де лемент мук відгримував протяжно.

10 Таке в густім тумані неясне
Було воно, що зір мій недолугий
Не міг сягнуть крізь марево жажне.

13 «Тепер ми зійдемо в сліпі округи, —
Сказав поет і на обличчі зблід, —
Я буду перший, а ти будеш другий».

16 І я, уздрівши сполотнілий вид,
Сказав: «Чи зважусь, коли й ти стерявся,
Ти ж завжди захищав мене од бід!»

19 І він: «Злощасних репет увігнався
Ізнизу так, що вкрив лице бліде
Тим жалем, що тобі він жахом здався.

22 Але ходім, бо довгий шлях не жде».
Так він сказав та й уступив зі мною
У перше коло, що круг прірви йде.

25 Тут, стежачи за пільмою німою,
Я не почув ні скарг, ні нарікань, —
Самі зітхання коливали млою:

28 Їх збуджувала туга без страждань
У стовпищі, в яким не розрізняєш
Дітей, жінок, мужів усяких звань.

31 І добрий вчитель мій: «Ти не питаєш,
Це що за духи, на яких глядиш?
То знай, ще поки далі не ступаєш,

34 Що це не грішних душ хисткий комиш,
А ті, хто без хрещальної поради
Не знали, що спасає найпевніш.

37 Їм християнські не лились відради,
Було чуже їм Божество само, —
Я увіходжу теж до їх громади.

40 Це незнання — єдине нам гальмо,
Й ми тим караємось за цю невдачу,
Що без надій жаданням живемо».

43 І жаль узяв, що в Лїмбі тут побачу
Я тих, кому пошану всім здаю
За видатні діла й величну вдачу.

46 «Скажи, учителю, скажи, вождю, —
Почав я, щоб зміцнитися у вірі,
Яка являє для брехні суддю. —

49 Невже тут по заслuzі чи офірі
Ніхто блаженства не досяг цілком?»
І він на ці слова, і темні й щирі,

52 Відмовив: «Бувши тут ще новаком,
Я бачив, як зійшов сюди властитель,
Звитяжця коронований вінком.

55 За ним звідсіль пішли: всіх прародитель,
Його син Авель, благочесний Ной,
Мойсей, законодавець і служитель,

58 Давид і Авраам, що жив давно,
Ізраїль з батьком і сини численні,
Рахіль, дорожча над усе майно,

61 Й багато ще — і стали всі блаженні.
Узнай одне ти — душі всі людські
До того часу не були спасенні».

64 У згадках про події неблизькі
Ми не лишали прокладати в лісі,
Кажу, у лісі душ, стежки вузькі.

67 Та спогади недовго ці велися
Між нами ще, як смуги світляні
У здолану півкулю тьми влилися.

70 За кілька кроків видний став мені
Освітлений зелений простір луки,
Де сяйвом сяли люди видатні.

73 «О шано й честь мистецтва та науки,
Скажи, хто ці, що доля їх ясна
Й відділені вони в окремі злуки?»

76 І він мені: «Їх слава голосна,
З якою ти ще на землі зіткнувся,
Така, що й в Бога шана їм значна».

79 І голос в той же час мені почувся:
«Вшануємо ж великого співця,
Бо зниклий дух його до нас вернувся!»

82 І по слідах великого сліпця
Нас три величні тіні йшли стрічати,
Нерадісні і несумні з лица.

85 І добрий мій учитель став казати:
«Он глянь: мечем оперезавши стан,
Іде, мов з пишним почтом, цар багатий, —

88 То сам Гомер, усім поетам пан,
А другий — то творець сатир Горацій,
А то — Овідій і за ним — Лукан.

91 Ішов я з ними вряд в натхненній праці
І вряд у славі йду — таж чуєш сам
Той спів хвали, мов князеві в палаці».

94 Так я уздрів блискучу школу там
Вождя поетів, що, могутньокрилий,
Летів орлом назустріч небесам.

97 Вони про себе щось поговорили
І привітання мовили свої,
І посміхнувся мій учитель милий.

100 Усі тримались, як близькі мої,
І, розуміючи високу шану,
Я шостим став у велетнів сім'ї.

103 Отак ішли до світлого ми стану
Й поважно мову про таке вели,
Про що розповідать пізніше стану.

106 Під благородний замок ми прийшли,
Який сім раз оточували стіни,
Й джерельні води навкруги текли.

109 Долаючи, мов суходіл, струмини,
Дістались двору ми крізь сім воріт
І вздріли свіжу зелень луговини,

112 В очах у мешканців горів привіт,
У постатях ласкава сяла милість,
А в тихій мові — лагідності світ,

115 Зійшли ми вкупі на горбка похилість
В такому світлі, що змогли вочу
Оглянуть мовчазну дібров журливість.

118 Великі, до яких в думках лечу,
Вщасливили мене своїм собором,
Що й досі ще від захвату тремчу.

121 Я вздрів Електру в натовпі прозорім,
І Гектора, й Енея розрізнив,
І Цезаря в броні, з шулічим зором.

124 Камілли і Пентесілею вздрів
По другий бік та ще царя Латина,
Який з Лавінією там сидів.

127 Вздрів Брута я й дружину Коллатіна,
Корнелю, Марцію та Юлью — всіх.
А осторонь — самого Саладіна.

130 І, перевівши зір очей своїх,
Побачив я, що вчитель всіх, хто знає,
Сидить в сім'ї філософів значних.

133 Всяк дивиться, всяк шану виявляє.
З ним обіч був Сократ, а там Платон,
І Діоген своє тут місце має.

136 Тур Демокріт, що ввів случай в закон,
Фалес, ким славилась бібліотека,
І з Емпедоклом Геракліт, Зенон.

139 Вздрів якостей досліджувача грека
Діоскоріда, — тут же був Орфей,
Ще й Туллій, Лівій, мораліст Сенека,

142 І геометр Евклід, і Птолемей,
І Гіппократ з Галеном, Авіценна,
І Аверроес, цей тлумач ідей.

145 Тяглася їх гірлянда незліченна,
Та хай про це хтось інший розповість,
Бо тема й так у мене широченна.

148 І двох співців позбавилося шість,
Бо враз мене вожай мій знаменитий
Од мирних лук, де всіх розважив гість,

151 Туди повів, де нічому світити

Пісня п'ята

1 І тут зійшов до другого я кола,
За перше меншого, та від розпук
Кричали душі голосніш довкола.

4 Й страхітного Міноса вчув я гук;
Який при вході судить справедливо,
Хвостом указуючи розмір мук.

7 Кажу, коли якась душа лякливо
Розповіла про всі свої діла,
То цей знавець гріхів, тонкий на диво,

10 Їй місце визначає в царстві зла,
Хвоста скрутивши стількома витками,
В котре по черзі коло засила.

13 Тиск перед ним і днями, і ночами;
Душа тут кожна свій проходить суд:
Сказала, вчула та й пішла до ями.

16 «О ти, хто в наш занурюється бруд, —
Гукнув Мінос, коли на мене глянув,
На мить лишивши безконечний труд, —

19 Дивись, куди ввійшов і з ким ти станув,
А про широкий вхід і не гадай!»
І вождь до нього: «Чом так гучно грянув?

22 Не з власного жадання йде в ваш край:
Так хочуть там, де все зробити можуть
Чого захочуть, так що не чіпай».

25 І ось такий, що й камінь міг стривожить,
Зачувся лемент, і зневіра йме,
Чи зойки відчаю луна не множить?

28 Туди прийшов, де світло геть німе,
І знявся рик, як в буряному морі,
Коли на ньому дужий вітер дме.

31 Пекельні вихори, рвучкі та скорі,
Засуджених волочать, тягнуть, б'ють
Згори і знизу, й ті в сльозах та в горі.

34 І душі, летячи у каламуть,
Ридають, виють, сповнюючись хіттю,
Самого Бога в небесах клянуть:

37 Я взнав, що підпадає тут страхіттю,
Жахливій бурі цій той люд яркий,
Який скорився лиха розмаїттю.

40 І як на крилах носяться шпаки
В холодну пору, збившиися у зграї,
Так духів злих пролинув рій швидкий.

43 Звідсіль, звідтіль, ввєрх, вниз, як в водограї,
І без надій, що прийде тиші мить
Або змаліють муки їх безкраї.

46 Як журавлиний ключ із зойком мчить,
Коли на південь відлітає птиця,
Так я, передбачавши ремства нить,

49 Уздрів, як тіней гурт в бурханні мчиться,
І запитав: «Учителю, яким
Жінкам так грізно чорний вітер мститься?»

52 «Найперша з тих, що виглядом своїм
Тебе цікавить, — він мені промовив, —
Була царицею над світом всім;

55 Щоб одібрати ґрунт у марнословів,
Їй підказала похіть навісна
Розпусту скриту вивести зі сховів, —

58 Семіраміда, Нінова жона
І спадкоємиця його зрадлива;
Султан тепер там, де жила вона.

61 А це — кохання жертва нещаслива,
Яка збезчестила Сіхея прах;
А далі — Клеопатра похитлива».

64 Я вздрів Єлену, за яку в боях
Лягли війська, Ахілла міць велику,
Яка з кохання згинула в віках,

67 Паріса вздрів, Трістана й ще без ліку
Тих нещасливих, що Амор жене,
Як за життя їх гнав на згубу дику.

70 Коли мій вождь назвав число значне
Мужів і дам — весь почет іменитий,
Я засмутився, жаль пройняв мене,

73 І я сказав: «Співцю, поговорити
Хотів би я із тіннями двома,
Що вихор їх жене несамовитий».

76 І він: «Побачиш, як зрідіє тьма
Й вони наблизяться: ім'ям любові
Благай, і пара підлетить сама».

79 Коли до нас їх вир підніс раптовий,
Подав я голос: «Привиди журби,
Як Інший zvolить, станьмо до розмови».

82 Як в полум'ї жадоби голуби
У рідні гнізда між зелені крони
Летять на крилах спільної судьби, —

85 Вони удвох з оточення Дідони
Перенеслись у пільмі коловій, —
І стали біля нас без заборони.

88 «О ти, що ходиш по землі живий
І надійшов сюди, у сморід чорний,
До нас, що світ забарвили в крові.

91 Якби нам другом цар був непоборний,
Вблагали б ласку ми тобі послать,
Щоб ти щасливим був у висі горній.

94 То слухай, споминай, що є згадать,
І поки буря десь там забарилась,
Ми будем слухати і розмовлять.

97 Жила я там же, де й на світ з'явилась,
Над морем тим, що в нього По втіка,
Котра супутниць тьмою збагатилась.

100 Кохання, що шляхетних обпіка,
Його зманило молодичим станом,
Який сточила тут печаль гірка.

103 Кохання, що кохать дає й коханим,
Мене взяло, вогнем наливши вщерть,
Що став моїм він, як ти бачиш, паном.

106 Кохання нас вело в злощасну смерть.
Каїна жде того, хто кров'ю вмився», —
І вже їх ворушила вітраверть.

109 Ці душі слухавши, я похилився
І в болісну заглибився печаль;
Поет спитав нарешті: «Чом спинився?»

112 І я на це почав: «О лютий жаль!
Ці ніжні мрії, ці солодкі чари
Їх завели в таку скорботну даль!»

115 А там звернувся до цієї пари
Й почав: «Франческо, від твоїх страждань
У серці чую болісні удари.

118 Але скажи: під час палких зітхань
Як вчило вас чаруюче кохання
Спізнати мить жагучих поривань?»

121 Й вона: «Немає більшого страждання,
Як згадувати любий щастя час
В біду; твій вождь здає в тім справозданні.

124 Коли ж ти прагнеш знать, який у нас
Початок був коханню, збудься спраги, —
Я плакати буду й мовить водночас.

127 Якось ми вдвох читали для розваги,
Як Ланчелота взяв кохання пал,
І самоти не брали до уваги.

130 І часто, мов під дією дзеркал,
Нам під очима лица пік рум'янець.
Але нас подолав миттєвий шал:

133 Ми прочитали, як тремтів коханець,
Бо вперше в губи цілував самі, —
І цей от, мій незмінний співвигнанець,

136 Мені вуста торкнув, з жаги німий, —
Твір і співця за Галеотто мавши,
Вже того дня більш не читали ми».

139 Так дух розповідав цей, споминавши,
А той ридав; і руки я простер
У даль за ними, від жалю вмиравши,

142 І впав, неначе той, хто нагло вмер.

Пісня шоста

1 Вернулась тьма, що на час лишила,
Коли жалів я своїх отих,
Чия печаль так дуже засмутила,

4 Й нові я муки й мучених нових
Побачив всюди, де б не озирався,
Де б не лишав мій крок слідів своїх.

7 Я в третім колі: дощ не припинявся,
Холодний, вічний, проклятий, важкий;
Він по землі одноманітно слався.

10 Градини, іній, снігові грудки,
Мішаючись із мороком постійним,
Смердили під ногами ґрунт в'язкий.

13 І Цербер, звір із вищиром потрійним,
На три собачі пащі валував
На люд, поглинутий болотом гнійним.

16 Багрянні очі, шерсть, масна від страв,
Грубезне пузо, лапи — кігті наче —
Він гриз, і дер, і дряпав, і кусав.

19 Промоклі тіні вили по-собачи,
Й чи той чи цей ховаючи з боків,
Крутились дзигами, та без удачі.

22 Хробак здоровий, Цербер нас зустрів,
Роззявив пащі враз, ошкірив зуби
І весь од люті сильно затремтів.

25 І руку простягнув вожай мій любий,
Землі взяв жменю та як кидоне
В голодні пащі наїдок той грубий!

28 Мов пес, коли йому шматок заткне
Голодну пащу й зів, з брехання спухлий,
Замовкне раптом, поки не ковтне, —

31 Так Цербер увірвав, одразу вщухлий,
Свій рев, який так голосно гуде,
Що душі тут усі були б поглухли.

34 Йдучи по тінях, по яких іде
Дощ нескінченно, ставили ми ноги
В порожняву у вигляді людей.

37 Вони підводитись не мали змоги,
І лиш один схопивсь аж підстрибнув,
Коли побачив нас серед дороги.

40 «О ти, хто сміло в Пекло це ступнув, —
Він проказав, — мабуть, мене впізнаєш,
Бо ти уже, коли я вибув, був».

43 І я йому: «Такий ти вигляд маєш
Унаслідок тривалого ярма,
Що вже навряд тепер тебе вгадаєш.

46 Повідай же — бо тут ти недарма, —
Який ти гріх вчинив, що кар за нього
Є сила важчих, гірших же нема?»

49 І він: «У місті, заздому до всього,
Ти народився, — тож я твій земляк,
Бо й я родивсь там для життя масного.

52 Обжерливістю відзначавсь я так,
Що Чвакалом дражнили всі знайомі, —
А тут я мокну під дощем, бідак.

55 І довелося не мені самому
Однакових тут скуштувать силець
За гріх однаковий». Сказав по тому

58 Я: «Чвакало, так скрушно для сердець
Бринить твій жаль і викликає сльози;
Та, може, знаєш ти, який кінець

61 У нашім місті матимуть погрози,
І що веде співгромадян до чвар,
І де зростають праведності лози?»

64 І він мені: «Після тривалих свар
Рясна проллється кров лісовиками,
А партію противну жде удар.

67 На третій рік повернуться до брами
Вигнанці й переможницькі війська,
Й підлесник прийде нинішній з військами.

70 Притисне здоланих п'ята важка
Тих, що надовго містом завладають,
А цим лишаться сльози і тоска.

73 Два праведники марно промовляють:
Жадоба, скупість, заздрість до єства —
Од іскор тих в людей серця палають».

76 Так закінчив печальні він слова,
І я йому: «Іще прошу, мені ти
Відкрий усе, що темрява хова.

79 Тегг'яйо, Фаріната знаменитий,
Ще Рустікуччі Якопо й ще хтось, —
От як Арріго й Моска іменитий, —

82 Скажи мені, де місце їм знайшлося?
Дізнатись хочу про судьбу найкращих —
Іти їм в Рай, чи в Пекло довелось?»

85 І він: «У норах ще чорніших, важчих
За гірший гріх каратись треба їм,
Побачиш їх внизу у муках тяжчих.

88 Як знову підеш світом ти живим,
Прошу, згадай мене хоч ненароком,
А більш я не скажу й не відповім».

91 І ще раз скошеним од болю оком
На мене глянув і під шум струмин
Згубився в натовпі сліпців широкім.

94 Вожай сказав: «Уже не встане він,
Аж поки на сурму громовокрилу
Не явиться нещадний властелин.

97 Усяк повернеться в свою могилу,
Одіне плоть колишнього буття
Й почує вироку незрушну силу».

100 Ми тихо йшли, немов між куп сміття,
Між тіней, кинутих під дощ похмурий,
І про грядуще мовили життя.

103 Сказав я: «Вчителю, чи їм тортури
Побільшить вирок правий судії,
Чи проясніє їхній вид понурий?»

106 І він: «Науки пригадай свої:
Відомо, що чим ближча досконалість
В душі, тим більші рай чи скорб її.

109 До риси досконалості й на малість
Не підійти їм після їхніх діл,
А все ще сподіваються на жалість».

112 Так в бесіді пішли ми третім з кіл,
Про зміст її не стану я казати,
І вийшли зрештою на дальший схил.

115 І тут зустрів нас Плутос, недруг клятий.